PRESTOP MEJE STAREGA ALPINIZMA – LHOTSE, JUŽNA STENA LETA 1981 IN 1990

Marta Rau Selič*, Dušica Kunaver**

UDK: 791.43:930.253

Marta *Rau Selič*, Dušica *Kunaver: Prestop meje starega alpinizma – Lhotse, južna stena leta 1981 in 1990*. *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 7/2008, str. 149-158.*

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Pomen arhiviranja, restavriranja in prikazovanja filmskega arhivskega gradiva (slikovno in zvočno gradivo) o odpravi v južno steno osemtisočaka Lhotse leta 1981. Ta jugoslovanska alpinistična odprava je dosegla rob stene, ki je bila največji alpinistični izziv tistega časa. Referat prinaša vsebinski del te odprave, predvsem pa nas seznani s problematiko arhiviranja in restavriranja tega občutljivega filmskega gradiva, ki je del naše in svetovne kulturne in alpinistične dediščine.

UDC: 791.43:930.253

Marta *Rau Selič*, Dušica *Kunaver: Importance of Archiving, Restoring and Presenting of Film Materials (Video and Audio) about the Lhotse South Face Expedition 1981*. *Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 7/2008, pp. 149-158.*

Original in Slovenian, abstract in Slovenian and English, summary in English.

The importance of archiving, restoring and presenting of film materials (video and audio) about the Lhotse south face expedition 1981.This Yugoslav alpinistic expedition reached the edge of the face, which was the biggest challenge of that time. The article brings alpinistic happenings during that expedition and first of all it presents the problems of archiving and restoring these sensible film materials, which belong to the Slovenian and world alpinistic heritage.

Ključne besede: Slovenski filmski arhiv, filmska dediščina, Lhotse, optično kopiranje.

Baterije zmrzujejo,
cepini se lomijo,
šotori se trgajo,
kisikove maske
odpovedujejo,
barometri ne delajo
le človek kljubuje …

Letos v Slovenskem filmskem arhivu praznujemo 40 letnico delovanja (ali obstoja, dela). Že leta 1966 je zakon o arhivskem gradivu ovrednotil filmsko gradivo

* ***Marta Rau Selič, višja referentka II za filmsko arhivsko gradivo, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana, Slovenija.***

** ***Dušica Kunaver, publicistka, Mesesnelova 8, 1000 Ljubljana, Slovenija.***

kot registraturno in arhivsko gradivo in tako je začel leta 1968 Arhiv Republike Slovenije zbirati filmsko arhivsko gradivo po Sloveniji. Prevzeti je bilo potrebno vso skrb za varovanje te nove vrste gradiva, njegovo zbiranje, evidentiranje, strokovno obdelavo in dajanje v uporabo. Tako imamo danes pred seboj bogato arhivsko zbirko, ki je ohranjena na ranljivem filmskem traku. Zavedanje, kako ranljiv je filmski trak, pa žal ni samo po sebi umevno. Mnogo lažje je namreč pridobiti potrebno znanje kot pa razumeti, s kakšnim namenom naj ga uporabljamo. Nastajanje filma ni delo posameznika, ta v filmski industriji obvladuje le svoje strokovno področje. V filmskem arhivu pa je potrebno poznati celotno tehnologijo nastanka filma in se hkrati spopadati z novim, povsem nepredvidljivim nasprotnikom – časom.

Slovenski filmski arhiv je kot varuh slovenske filmske dediščine strokovno, pogumno in ljubeznivo usmerjal svoje delovanje in se hkrati tudi z neverjetno intuicijo znal izogibati vsem vabljivim, varljivim in nevarnim tehnološkim čerem, ki jih na to področje nastavlja sodobna elektronika, mnogokrat tako površna v svojem hitrem razvoju. Vsi elektronski nosilci prepisa slike in zvoka so do danes še vedno bleda reprodukcija originala, ki ga lahko nosi le filmski trak. Za trajno hranjenje pa novi nosilci slike in zvoka sploh niso primerni, uporabni so le za prezentacijo gradiva. Srečo imamo, da je na filmskem traku ohranjene tudi največ filmske planinske, alpinistične in himalajske dediščine, katere večino hrani naš arhiv, in je dragocen dokument za proučevanje zgodovine ne le slovenskega, ampak svetovnega alpinizma in planinstva nasploh. Filmski trak nosi njen veren posnetek, ne zgolj kot nosilec slike in zvoka, na njem je subtilno ohranjena tudi duša posameznega ustvarjalca oziroma na filmski dediščini duša neke generacije uspešnih alpinistov, amaterskih snemalcev, ki jim nikoli ni zmanjkalo energije za osvajanje vrhov in sten na vseh celinah sveta ter istočasno vse to v izjemno težkih pogojih tudi posneti. Njihovi posnetki so bili velikokrat tehnično na višji ravni kot po svetu, vedno pa enakovredni evropskim in odpravam z ostalih celin.

V letu 2005 nas je 30-letnica odprave na Makalu vzpodbudila, da smo natančno pregledali arhivske filmske kolute in z navdušenjem ugotovili, kaj vse se je nabralo v 40 letih delovanja filmskega arhiva. Pred nami so zaživele podobe in avtorji na način, kot jih še nismo poznali. Podatek, da imamo filmske posnetke, ki so nastali v obdobju od prve odprave na Trisul leta 1960 do odprave na Manaslu leta 1984, ki zaokroža obdobje klasičnega alpinizma pri nas, nas je spodbudil, da smo se lotili strokovne obdelave. Ta je od nas zahtevala veliko znanja in samostojnega dela. Alpinistično dediščino je zelo skrbno tehnično in vsebinsko pregledoval arhivski tehnik Aleksander Blaznik. Pri prepoznavanju krajev in ljudi mu je pomagala Dušica Kunaver in njunemu skupnemu delu se imamo zahvaliti, da imamo to filmsko arhivsko gradivo popisano na zavidljivi ravni.

V Slovenskem filmskem arhivu pri Arhivu Republike Slovenije hranimo še več filmov alpinističnih odprav v Himalajo, ne le zgoraj omenjenih. Filmi so posneti v 16 in 8 (S in N) milimetrskem formatu. Le prvi izmed njih, Trisul leta 1960, je bil iz 16 mm formata povečan na 35 mm filmski format. Vsi filmi so posneti na obračilni filmski trak in zato predstavljajo unikatno filmsko gradivo. Kot takega ga moramo tudi upoštevati in z njim ustrezno ravnati. Unikatnih originalnih filmskih trakov nikakor ne smemo predvajati s kinoprojektorjem. Dovoljeni so zgolj pregledi na montažni mizi, pa še tem se izogibamo, če to res ni nujno potrebno. Obdelavo omenjenih filmov bomo raje izvedli šele takrat, ko bomo unikatno filmsko gradivo prepisali na ustrezne kopije.

Za-16 milimetrsko filmsko gradivo moramo izdelati intermedijatne negative in iz njih ustrezne pozitivne kopije. Za obdelavo in prezentacijo gradiva pa iz duplikatnih pozitivov izdelamo še pripravnejše in cenejše digitalne DVD prepise.

Filmsko arhivsko gradivo, ki je posneto na 8-milimetrskem traku, je še bolj občutljivo. Zato mora zanj še toliko bolj veljati pravilo, da ga nikakor ne smemo prikazovati s pomočjo kinoprojektorja. Ker za ta filmski format nabava ustreznih intermedijatov za kontaktno kopiranje ni več možna, prihaja v poštev zgolj optično kopiranje – povečava na 16-milimetrski filmski trak. Takšno kopiranje pa ni samo drago, ampak tudi ne daje najboljših rezultatov, saj kvaliteta slike pri takšnem kopiranju opazno pade. Ker omenjeni unikatni 8 mm filmi predstavljajo neprecenljivo kulturno dediščino ne le nacionalnega, ampak tudi svetovnega pomena, je tako za obdelavo kot tudi za prezentacijo omenjenega gradiva nujno potrebna izdelava digitalnih DVD prepisov. Prepisi filmov bi omogočali obdelavo in predstavitev omenjenega filmskega gradiva.

Odprava Lhotse – južna stena 1981

Višina: 8516 m

Čas odprave: 10. marca do 28. maja 1981

Vodja odprave: Aleš Kunaver.

Člani odprave: Filip Bence, Janez Benkovič, Borut Bergant, Stipe Božič, Slavko Frantar, Viki Grošelj, dr. Matija Horvat, Franček Knez, Ivan Kotnik, Rajko Kovač, Marjan Kregar, Marjan Manfreda, Peter Markič, Vanja Matijevec, Željko Perko, Pavel Podgornik, Peter Podgornik, Jovan Popovski, Ivo Smukavc, Andrej Štremfelj, Marko Štremfelj, Miro Šušteršič, Iztok Tomazin, Nejc Zaplotnik, Janez Majdič, Miroslav Stanković, Petar Antonijević.

OPIS KADROV FILMSKEGA ARHIVSKEGA GRADIVA

Panorama Lhotseja z vrhom, zavitim v meglo. Greben, stena in vrh gore. Let sera. Pristanek manjšega letala v Pokhari. Nepalska vasica z nosači in priprava opreme za transport do vznožja gore. Nosači se pripravljajo za pešačenje. Pogled proti dolini in nosačih. Marjan Manfreda in Borut Bergant na pristopnem maršu. Natovorjeni jaki. Pogled po nepalski vasici. Delavci tešejo les za postavitev mostu. Prečkanje mostu. Alpinisti ob vodi. Filip Bence, Nejc Zaplotnik in Iztok Tomazin trenirajo na balvanu ob reki. Pogled na Tijangboče, središče budizma v Nepalu. Alpinistična odprava pred odhodom v svetišče. Alpinisti v notranjosti samostana. Menihi. Razdeljevanje kart. Budistična kapelica - čorten - pred samostanom. Jaki pred samostanom. Pogled iz Tijangbočeja na gore. Delitev čaja članom alpinistične odprave, Stipe Božič, Marjan Manfreda in dr. Matija Horvat. Pogled na goro iz baznega tabora. Raztovarjanje opreme v baznem taboru pred odhodom nosačev. Življenje v baznem taboru. Ser v zraku. Molilne zastavice. Posvetitev baze. Alpinisti v steni. Prehod preko ledene razpoke po lestvi, razpeti čez ledeno razpoko. Plezanje v strmi, zaledeneli, gladki steni s pomočjo visečih lestev. Pogled iz stene proti megleni dolini. Odkopavanje zasneženega šotora v višinskem taboru. Janez Majdič pri oddajanju sporočil iz baznega tabora. Snežni plaz. Po snežnem plazu si alpinisti čistijo sneg z oblačil. Alpinistična naveza v steni. Vzpon ob pritrjeni vrvi s prižemo. Marjan Manfreda, detajl plezanja. Bazni tabor. Gretje pijače. V šotoru dr. Matija Horvat nudi prvo pomoč Petru Podgorniku, ki ima ozebline na roki, in mu daje infuzijo. Aleš Kunaver pri pisanju pisma v ledeni luknji v steni. Pogled na zaledenelo

steno in zamegljene himalajske vrhove. Vzpon se nadaljuje v megli in sneženju. Aleš Kunaver v steni. Panorama Lhotseja v megli in oblakih.

KRONOLOŠKO NEMONTIRANI FILMI

Pogled na bazni tabor. Snežni plazovi iz Lhotseja. Marko in Andrej Štrempfelj v baznem taboru. Alpinisti in Šerpe v baznem taboru. Alpinisti prečkajo snežišče. Vrh gore v megli. Snežni plaz. Velika ledeniška razpoka in alpinisti ob njej. Vzpon alpinistov. Prečkanje ledeniške razpoke s pomočjo lestve. Napete vrvi v steni. Vzpon alpinistov. Počitek. Peter Markič v ledeni luknji. Vzpon alpinistov. Dereze na nogi alpinista. Vzpon alpinistov ob pritrjeni vrvi.

Magnetofonski trak 1

Prvi dnevi vzpona na Lhotse. Pogovori med Alešem Kunaverjem in Filipom Bencetom ter Borutom Bergantom.

Magnetofonski trak 2

Pogovor o vremenu. V steni je že oprema za višinski tabor pet. Pogovor s Šerpo - med Šerpami. Sledi pogovor Šerp med seboj v nepalščini. Vanja Matijevec opisuje vzpon. Preplezan je Rumeni pas.

Magnetofonski trak 5

2. 5. 1981-5. 5. 1981. Pogovori med Alešem Kunaverjem in Marjanom Manfredo. Alešev nasvet, da naj alpinisti ponoči ne zapuščajo višinskega tabora, četudi jim v njem zelo primanjkuje kisika. Naslednji dan pogovori o plezalnih pogojih na gori in opis plezanja v steni proti vrhu. Plazovi.

Magnetofonski trak št. 14

Zbirni trak o najbolj dramatičnih dogodkih.

Pogovor baze s Stipetom Božičem o snemanju nad taborom štiri. Pogovor z Nejcem Zaplotnikom in Andrejem Štremfljem o težavnem plezanju nad taborom šest. Dramatična noč, ki sta jo preživela Marjan Manfreda in Borut Bergant v taboru pet. Zaradi pomanjkanja zraka sta hotela prerezati šotor. Pogovor s Stipetom Božičem o prenočevanju v taboru pet. Sledi pogovor med Andrejem Štremfljem, Nejcem Zaplotnikom in Pavlom Podgornikom v taboru šest. Naveza je hotela proti vrhu v direktni smeri, zaradi izjemno težkega terena in snežne nevihte so morali bežati nazaj v tabor šest. Aleš Kunaver jih skuša ponovno pridobiti za še en poskus naslednje jutro. Naslednje jutro mraz, sneženje in megla – brez dogovora o odločitvi.

Magnetofonski trak št. 15

Pisma za Planinsko zvezo Slovenije.

Poročilo 21. 3. 1981 iz baze. Težave z letalskim transportom in zveznim oficirjem, ki ni prišel na dogovorjeni dan. Obisk alpinistov pri menihih v

Tijangbočeju. 25. 3. 1982 poročilo o vzponu v prvi višinski tabor. 9. 4. 1981 sledi poročilo o smeri poti v drugi višinski tabor, uporabi klinov, cepinov, lednih kladiv, zalogi hrane, filmskih posnetkih, radijski zvezi in vremenu. 19. 4. 1981 opis smeri do tabora tri in štiri, načrti za tabor pet in težave z radijskimi zvezami. 24. 4. 1981. Pogovori med Filipom in Alešem v steni nad četrtim taborom. Sledi opis vzpona nad taborom štiri. Vsak dan sneži. Priprava in transport opreme v tabor šest. Uporaba kisika. Vzdrževanje poti in menjava natrganih vrvi. Omrzlina Petra Podgornika. Peter Majdič išče zveze z ostalimi odpravami. Temperatura minus 20 stopinj Celzija.

Magnetofonski trak št. 16

Aleš Kunaver narekuje pismo hčerki Vlasti v magnetofon. Opisovanje pokrajine, prebivalcev, zgodovine Nepala, politične zgodovine. Opisuje način šifriranja poročil za odpravo. V dva spiska šifer je zajel vsa najpomembnejša dejstva, ki so značilna za odpravo. Odpravo na Lhotse na 8 mm traku so snemali Vanja Matijevec, Peter Markič, Marko Štremfelj, Marjan Manfreda, Peter Podgornik, Pavel Podgornik, Aleš Kunaver, Janez Majdič, na 16 mm trak pa Miroslav Stanković in Petar Antonijević, oba s televizije Novi Sad.

Žal original na 16 mm traku ni ohranjen, saj je bil uničen, ko je NATO bombardiral novosadsko televizijo. Na sreči so imeli kopijo filma naši alpinisti, a ta je v slabem stanju in jo je bilo potrebno obnoviti.

Tako je na odpravi v zelo težkih vremenskih in stenskih razmerah snemalo osem naših in dva snemalca TV Novi Sad. Iz stene so prinesli filmski zapis, kakršnega v tistem času s takih višin in tako težke stene svetovna alpinistična zgodovina nima. V tako težkih razmerah je naša odprava dosegla rob stene, kar je bila izpolnitev cilja odprave po C varianti načrtovanega vzpona. Aleš Kunaver je po dolgoletnem študiju stene začrtal v njej smer po sredini stene in predvideval tri izstopne variante. Dve sta vodili na vrh (A in B varianta), tretja (C-varianta) pa je imela za cilj rob stene na vzhodnem grebenu. Po treh poskusih proti vrhu gore je naveza Podgornik–Štremfelj–Zaplotnik dosegla višino 8250 m. Do vrha jim je manjkalo še 250 m, kar je pomenilo en dan brez sneženja. Tega dneva ni bilo, zato se je zadnja naveza Knez–Matijevec usmerila proti robu stene, po C-varianti načrtovanega vzpona.

Lhotse, južna stena, 1981 je zadnji podvig restavratorja Borka Radeščka, ki se je lotil restavracije in izdelave filma o odpravi. Izdelal ga je iz naših filmov ter filmov, ki so jih posneli udeleženci odprave. Ta odprava je pod vodstvom Aleša Kunaverja začrtala prvenstveno smer čez najbolj razvpito steno na svetu, ki je bila dolga leta »tekmovališče« najboljših svetovnih alpinistov. Odbila je vrsto odličnih odprav in dobila oznako »stena plazov«, »stena pošast«, »nepremagljiva stena« … Južna Lhotsejeva stena je namreč prva velika naravna ovira oblakom, ki nosijo ogromne količine vode, ki izpari iz Indijskega oceana. V tej steni zato skoraj vsak dan sneži in plazi.

V 64 dneh in nočeh nečloveških naporov, kolikor je bila naša odprava v steni, so imeli le štiri dneve lepo vreme brez sneženja. Uradna ocena Mednarodne alpinistične zveze (UIAA) o vzponu slovenskih alpinistov se je glasila: »Doslej najtežji poseg v Himalaji!«

Tako je arhiv poskrbel za telekino in digitalizacijo celotnega gradiva, kar je izvedel restavrator Borko Radešček, vsebinski popis osemmilimetrskih trakov pa je opravil Vanja Matijevec, član odprave, ki je skupaj s Frančkom Knezom stal na robu Lhotsejeve stene. Slovenski filmski arhiv sedaj hrani te opise vzpona – vsak kader je posebej lociran na pravo mesto v steni. Hranimo tudi 30 ur posnetih pogovorov baza-stena na kvalitetnih magnetofonskih trakovih, ki jih je z malih kaset RTV Slovenija presnel leta 1995. Vsebina pogovorov je tudi pretipkana.

Tudi na področju radijskih zvez je odprava Lhotse naredila velik korak naprej. Na tej odpravi je sodeloval radiotelegrafist RTV Slovenije, Janez Majdič. Skupaj z radioamaterjem Janezom Bogatajem iz Ljubljane sta vzpostavila prvo amatersko-profesionalno direktno radijsko zvezo Himalaja-Evropa. Janez Bogataj je v ta namen zgradil 20 m visoko anteno.

Vsi filmski, zvočni in radijski posnetki iz južne stene Lhotse pomenijo veliko kulturno vrednost in zadnji čas je, da 26 let po odpravi vse to pokažemo širši slovenski javnosti, tako tudi v Radencih. Glavna vsebina dogajanj v filmu je naslednja:

- trije kilometri pripetih vrvi na 3300 m visoko steno,
- vsakodnevni plazovi,
- cepini se lomijo, radijski aparati ne delajo, višinomeri zmrzujejo, le človek vzdrži,

- poskusi proti vrhu gore,
- vzpon na rob stene,
- stena premagana – vrh pa ne (radiogram iz baze v Ljubljano).

Pomemben podatek je tudi ta, da so leta 1981 na vstop v južno steno pripravili tudi Šerpe, prvih 10, ki so se izšolali v slovenski alpinistični šoli v Nepalu. Aleš Kunaver je ob finančni podpori Jugoslovanskega sklada vodil gradnjo šole v Manangu pod Anapurnami in tudi prvi alpinistični tečaj v njej.

Arhiv hrani tudi film, ki je bil posnet leta 1990, ko se je Tomo Česen sam vzpel po Lhotsejevi steni.

Višina: 8516 m

Čas: april - maj 1990

Člani odprave: Tomo Česen, dr. Janko Kokalj, Tomaž Ravnihar

Tomaž Ravnihar: scn., rež., kam.

Lhotse 8516 metrov. Južna stena - slovenska smer, dolga 3300 metrov. Smer, ki jo je v solo vzponu med 22. in 24. aprilom 1990 preplezal alpinist Tomo Česen, je posvečena slovenskemu alpinistu Alešu Kunaverju.

Prihod Toma Česna v Katmandu, kjer si ogleduje znamenitosti. Pogled na množico ljudi na ulici. Nosači. Šerpe. Pohod proti vznožju mogočne gore. Prečkanje hudournika preko ozke lesene brvi. V ozadju mogočna južna stena Lhotseja. Pogled Toma Česna proti v meglo zavitemu vrhu Lhotseja. Prihod v bazni tabor in priprava na vzpon na goro. Plezanje v navpični zaledeni steni in vrnitev v bazo.

Leta 1990 je Tomo Česen v solističnem vzponu dokončal slovensko smer do vrha Lhotseja in s tem je zaključena trilogija slovenskih smeri na vseh treh osemtisočakih, ki sestavljajo tretji zemeljski pol – Makalu, Everest, Lhotse – kjer se je naša Zemlja najviše dvignila proti nebu. V stene vseh treh osemtisočakov so začrtane prvenstvene smeri, ki nosijo slovenska imena.

Strmi vzpon slovenskega alpinizma v svetovni vrh se je začel, ko so se štirje srčni Bohinjci ozirali proti vrhu Triglava, ko je bosonogi Trentar Ivan Berginc utiral prvo pot čez Triglavsko steno in ko je utrujeni Joža Čop zabijal zadnji klin »v meglo« nad centralnim triglavskim stebrom …

Ko so slovenski alpinisti leta 1960 prvič videli Himalajo, so tja že zahajali plezalci držav, ki so za alpinistične odprave lahko namenjale neprimerno več finančnih sredstev kot tedanja Jugoslavija. Lahko so najeli desetine Šerp, njihove plezalne podvige so podpirala letala in helikopterji, nekatere med njimi so spremljale celo televizijske ekipe. Posneli pa so malo filmskega traku, saj na mrazu sodobne snemalne naprave običajno niso delovale.

V času med leti 1960 in 1981 je slovensko vrhunsko alpinistično moštvo doseglo »tretji zemeljski pol«, saj so po najdaljših stenah prvi dosegli streho sveta – Makalu, Everest in Lhotse. S seboj so imeli največkrat majhne kamere, ki so delovale tudi v ekstremnih pogojih. Tako imamo z »osmičkami« narejene dragocene posnetke, ki jih veliki narodi nimajo. Ena najmanjših držav v alpinističnem cirkusu je preko svojih alpinistov poskrbela za šolanje Šerp v alpinistični šoli v Manangu, njihovo znanje pa je koristilo tudi alpinističnim velesilam, saj se je število nesreč v himalajskih gorah po njeni ustanovitvi precej zmanjšalo.

Pri osvajanju tretjega zemeljskega pola pa alpinisti niso pozabili na slovenski Triglav, saj vsi njihovi uspehi izvirajo iz izkušenj, ki so si jih nabirali v domačih gorah, brez njih pa strmega vzpona v alpinistični svetovni vrh ne bi bilo.

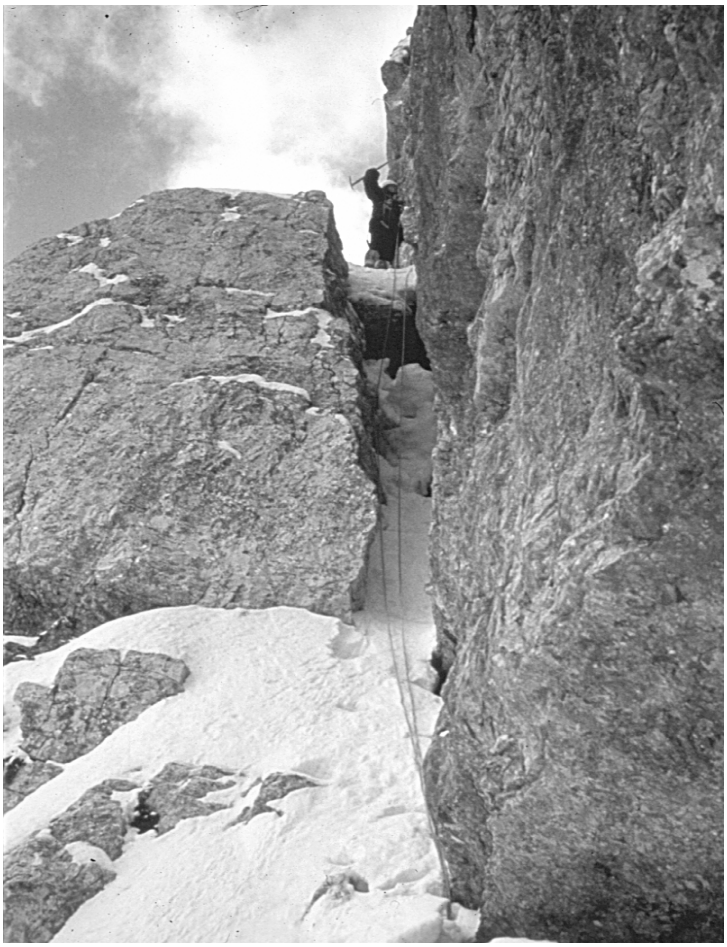

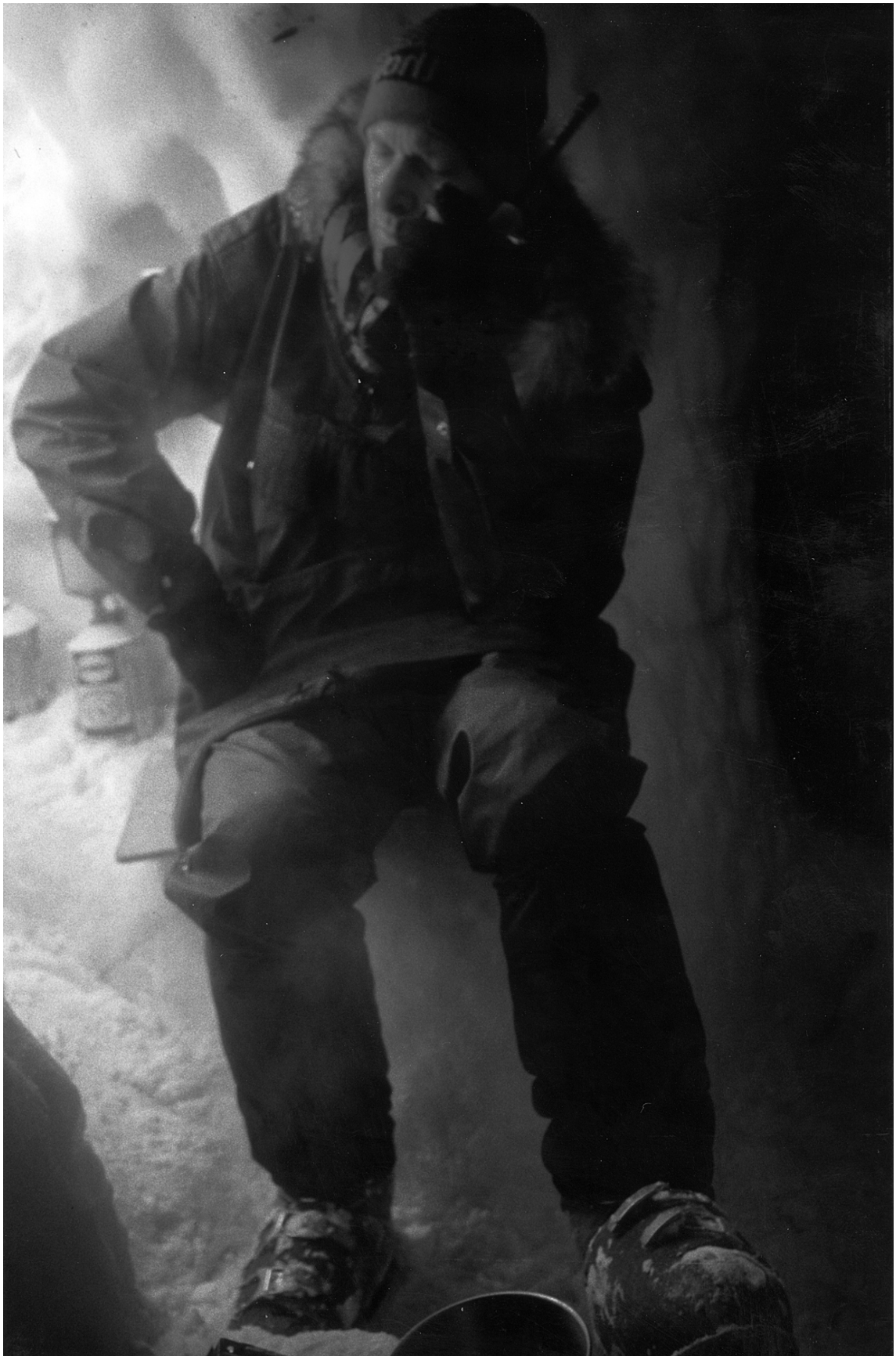

Arhivi prevzemamo, hranimo in restavriramo, vsebinsko popišemo, predstavljamo javnosti, pravočasno ukrepamo in kljubujemo času ...

LITERATURA

- *Dušica Kunaver: Ob 30-letnici vzpona slovenskega alpinizma v svetovni vrh, Ljubljana 2005.*
- *Dušica Kunaver: Od Triglava do treh vrhov sveta, Didakta, Ljubljana 1994.*
- *Mato Kukuljica: Zaštita i restauracija filmskog gradiva, Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2004.*
- *Berthard Imbert: Izziv tečajev, Mejniki, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1990.*

SUMMARY

IMPORTANCE OF ARCHIVING, RESTORING AND PRESENTING OF FILM MATERIALS (VIDEO AND AUDIO) ABOUT THE LHOTSE SOUTH FACE EXPEDITION 1981

Twenty-seven years have passed since the Yugoslav Lhotse south face 1981 expedition reached the south face. That means that the precious film and audio materials are in danger because of time, and also because of damages caused by the unprofessional use before they came to the Archives of the Republic of Slovenia. The Lhotse South Face is of the utmost importance for the Slovenian and world alpinistic history. The International Alpinistic Association (UIAA) evaluated the result of our expedition, the first route to the edge of the 3300-metre- high face, as the hardest effort in Himalayas up to 1981.

When the first part of the film material was given to the Slovenian Film Archives, it was carefully registered. Then it was given to a film restorer Borko Radešček, who is a highly esteemed expert in this field.

The Lhotse South face was in 1981 filmed by 8 alpinists on an 8-mm film and by 2 professionals of TV Novi Sad on a 16-mm film. The 8-mm film is especially sensible. This is the reason why it should not be used on projectors (that had happened before the films came to the Archives). For this film-format it is not possible any more to get proper intermediates for their contact copying. So only optical copying on the 16-mm film is possible, but this is very expensive. Therefore, it was urgent to restore the damaged films and to make their digital copies. Now they are ready for further treatment and presenting.

Films that were filmed in such extremely difficult conditions are priceless film heritage, which demands special and most careful archiving. It will be necessary to assure financial, technical and cultural possibilities for their proper archiving and presentation also in the future.